

Paulina Gmerek, Roman Matykowski

*Uniwersytet im. Adama Mickiewicza w Poznaniu
Instytut Geografii Społeczno-Ekonomicznej i Gospodarki Przestrzennej
e-mail: paulina.gmerek@interia.pl, rommaty@wp.pl*

Ośrodek szkolnictwa średniego w Ostrowie Wielkopolskim i zasięg jego oddziaływania

Zarys treści: Ostrów Wielkopolski pod koniec XX w. odgrywał ważną rolę ośrodka edukacyjnego w województwie kaliskim. Reforma administracyjna u schyłku lat 90. (wdrożona w 1999 r.) oraz reforma szkolnictwa w Polsce – poprzez wprowadzenie m.in. sześciolletniej szkoły podstawowej i trzyletniego gimnazjum (jako edukacji w wymiarze powszechnym, tzw. I stopnia) – postawiły miasto przed koniecznością przystosowania się do pełnienia funkcji ośrodka edukacyjnego we wschodniej części województwa wielkopolskiego. Celem niniejszego opracowania jest charakterystyka Ostrowa Wielkopolskiego jako ośrodka edukacyjnego II stopnia (tzn. 3, 4 i 5 poziomu według Polskiej Ramy Kwalifikacji) z perspektywy kolejnego etapu przemian na przełomie XX i XXI w. Na podstawie danych ze szkół ponadpodstawowych ustalono empiryczny zasięg oddziaływania Ostrowa Wielkopolskiego oraz wykorzystano model różnicy potencjałów dla poszukiwania rozwiązania modelowego.

Słowa kluczowe: średnie szkoły ponadgimnazjalne (3, 4 i 5 poziomu PRK), profile kształcenia, zasięg oddziaływania, Ostrów Wielkopolski

Wprowadzenie

W przeprowadzonych w ostatnich dekadach XX w. charakterystykach rang ośrodków edukacyjnych Ostrowa Wielkopolski uzyskiwał wysoką pozycję zarówno w skali kraju (zob. Namysłowski 1980a), ówczesnego województwa kaliskiego (zob. Raczak 1979), jak i makroregionu środkowo-zachodniego (Kaczmarek, Matykowski 1996).

Po powstaniu wielkopolskim Ostrowa Wielkopolski – podobnie jak inne miasta tego regionu został zintegrowany w 1919 r. z niepodległą Polską. Miasto odziedziczyło po zaborcy pruskim system szkolny, który uległ repolonizacji.

Po II wojnie światowej szkolnictwo ostrowskie zaczęło tworzyć od podstaw – zgodnie z nową polityką ustrojową państwa. W 1954 r. powstał duży gmach szkolny przy ul. Wojska Polskiego, gdzie umieszczono nowe III Liceum Ogólnokształcące, o charakterze koedukacyjnym. Zlikwidowano natomiast istniejące

liceum żeńskie. W tym czasie działały na terenie miasta dwa licea ogólnokształcące: Liceum im. A. Zawadzkiego przy ul. Gimnazjalnej (wcześniej gimnazjum męskie) oraz liceum będące częścią Zespołu Szkół Licealnych przy ul. Wojska Polskiego. Zaczęto rozwijać szkolnictwo zawodowe, które było ściśle związane z kierunkiem rozwoju miasta, głównie z rozbudową zakładów przemysłowych. Ciągłe powstawanie nowych zakładów prowadziło do wzrostu zapotrzebowania na pracowników kwalifikowanych w danych kierunkach. Liczba placówek zwiększała się, powstawały szkoły przyzakładowe, jak to miało miejsce w przypadku Zespołu Szkół Technicznych MERA-ZAP, pierwotnie istniało tylko Technikum Mechaniczno-Elektroniczne dla Pracujących, w którego ramach zajęcia odbywały się w pomieszczeniach Zakładów Aparatury Pomiarowej, po czym przeniesiono je do budynków szkół podstawowych, natomiast w 1978 r. powstał samodzielny gmach Zespołu Szkół Technicznych. W skład szkoły wchodziły: Technikum Mechaniczno-Elektroniczne dla Pracujących, Zasadnicza Szkoła Zawodowa, Średnie Studium Zawodowe, Zasadnicza Szkoła Zawodowa „URSUS”. Gmach szkolny był wyposażony w nowoczesne, nietypowe urządzenia, powstałe w efekcie prac egzaminacyjnych i dyplomowych uczniów (Kaczmarek, Sobczak, 1990).

Celem niniejszego opracowania jest charakterystyka współczesnej struktury szkolnictwa średniego (ponadgimnazjalnego) w Ostrowie Wielkopolskim według form organizacyjnych i profili kształcenia, określenie możliwości edukacyjnych oraz zasięgu oddziaływania przestrzennego ośrodka.

Wielkość i rozmieszczenie szkół ponadgimnazjalnych w Ostrowie Wielkopolskim

Ostrów Wielkopolski jest ważnym ośrodkiem szkolnictwa podstawowego i gimnazjalnego oraz ponadgimnazjalnego we wschodniej Wielkopolsce. Szczególnie szkolnictwo ponadgimnazjalne (oraz występujące w mieście placówki szkolnictwa wyższego) pełnią wyraźne funkcje egzogeniczne, oddziałując na otaczający miasto obszar (zob. Kaczmarek, Matykowski 1996). W Ostrowie Wielkopolskim zlokalizowanych jest 46 jednostek edukacyjnych na poziomie ponadgimnazjalnym – szkół, które organizacyjnie istnieją jako 17 podmiotów gospodarki (tab. 1). Większość placówek oświatowych na tym szczeblu to szkoły publiczne (13), o różnej kategorii uczniów. Właśnie dla tych placówek bez Szkoły Specjalnej i Medycznego Studium Zawodowego zebrano informacje odnośnie do liczby uczących się osób w roku szkolnym 2011/2012.

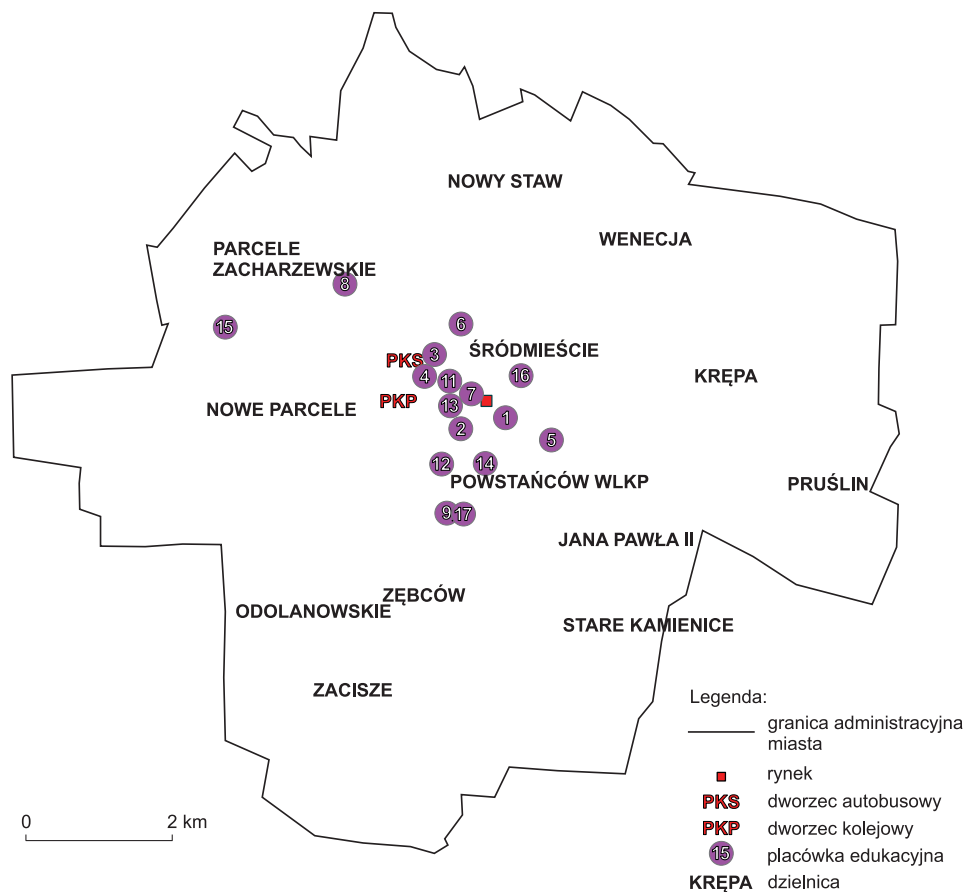
Placówki szkolnictwa średniego są zlokalizowane z reguły w centrum Ostrowa Wielkopolskiego, w miejscach o dużej dostępności komunikacyjnej. Większość szkół jest skoncentrowana w śródmieściu (88%), południkowo w kierunku dzielnicy Powstańców Wielkopolski (ryc. 1). Wyjątek stanowi Zespół Szkół Technicznych przy ul. Poznańskiej, znajdujący się w północno-zachodniej części miasta oraz Policealna Szkoła Detektywów i Pracowników ochrony przy ul. Krotoszyńskiej (ryc. 1).

Tabela 1. Szkoły średnie według stopnia dostępności społecznej placówki i kategorii wiekowej uczniów w Ostrowie Wielkopolskim

Nazwa szkoły	Sposób zarządzania placówką	Kategoria uczniów
I Liceum Ogólnokształcące im. ks. J. Kompały i W. Lipskiego	publiczna	młodzież
II Liceum Ogólnokształcące im. W. Reymonta	publiczna	młodzież
Zespół Szkół Ogólnokształcących	publiczna	młodzież/dorośli
IV Liceum Ogólnokształcące im. Fryderyka Chopina	publiczna	młodzież
Liceum Ogólnokształcące Spółdzielni Oświatowej	publiczna	młodzież
Liceum Ogólnokształcące Sióstr Salezjanek	publiczna	młodzież
Zespół Szkół Budowlano-Energetycznych	publiczna	młodzież/dorośli
Zespół Szkół Technicznych	publiczna	młodzież/dorośli
Zespół Szkół Transportowo-Elektrycznych Centrum Kształcenia Ustawicznego	publiczna	młodzież/dorośli
Zespół Szkół Ekonomicznych	publiczna	młodzież/dorośli
Zespół Szkół Usługowych	publiczna	młodzież/dorośli
Zespół Szkół Specjalnych	publiczna	młodzież
„ŻAK” Centrum Nauki i Biznesu	niepubliczna	dorośli
„Twoja Szkoła” Ostrów Wielkopolski	niepubliczna	dorośli
Policealna Szkoła Detektywów i Pracowników Ochrony	niepubliczna	dorośli
Medyczne Studium Zawodowe	publiczna	młodzież
Szkoły Policealne TEB Edukacja	niepubliczna	młodzież/dorośli

Źródło: opracowanie własne na podstawie CIE (Centrum Informatyczne Edukacji).

W szkołach ponadgimnazjalnych publicznych (z wyłączeniem Szkoły Specjalnej i Medycznego Studium Zawodowego) uczyło się w roku szkolnym 2011/2012 – 5 771 młodzieży i 715 dorosłych. Do największych szkół zalicza się Zespół Szkół Transportowo-Elektrycznych Centrum Kształcenia Ustawicznego z liczbą uczących się 1 132, z czego 615 osób to młodzież, a pozostali to osoby dorosłe, dzięki którym szkoła ta plasuje się na najwyższej pozycji pod względem liczebności. Kształciła 72,3% osób dorosłych w odniesieniu do pozostałych szkół. Kolejne miejsca zajmują: Zespół Szkół Usługowych (940 uczniów), 877 młodzieży, w tym 16 osób uczęszczających do Szkoły Zawodowej Specjalnej, i 47 dorosłych, oraz Zespół Szkół Budowlano-Energetycznych (804 uczniów), 745 młodzieży uczącej się i 59 dorosłych. W północnej części miasta zlokalizowany jest przykładowy Zespół Szkół Technicznych (761 uczniów), 746 młodzieży uczącej się i niewielki udział kształcących się dorosłych. Następne w kolejności to Zespół Szkół Ogólnokształcących o łącznej liczbie młodzieży 606 osób, II Liceum Ogólnokształcące (588 uczniów) i Zespół Szkół Ekonomicznych (553 uczniów, w tym 474 młodzieży i 79 dorosłych) zlokalizowane w części centralnej miasta. Ostrów Wielkopolski uznaje się za ważny ośrodek szkolnictwa ponadgimnazjalnego ze względu na bogatą ofertę edukacyjną oraz pozycję tych szkół na tle placówek oświatowych w Wielkopolsce i Polsce według rankingu szkół ponadgimnazjalnych przygotowanego przez miesięcznik „Perspektywy” i dziennik „Rzeczpospolita”. W rankingu wyróżnia się Zespół Szkół Technicznych, który plasuje się na 9. pozycji w Polsce



Ryc. 1. Rozmieszczenie szkół ponadgimnazjalnych w Ostrowie Wielkopolskim

1 – I Liceum Ogólnokształcące; 2 – II Liceum Ogólnokształcące; 3 – Zespół Szkół Ogólnokształcących; 4 – IV Liceum Ogólnokształcące; 5 – Liceum Ogólnokształcące Spółdzielni Oświatowej; 6 – Liceum Ogólnokształcące Sióstr Salezjanek; 7 – Zespół Szkół Budowlano-Energetycznych; 8 – Zespół Szkół Technicznych; 9 – Zespół Szkół Transportowo-Elektrycznych Kształcenia Ustawicznego; 10 – Zespół Szkół Ekonomicznych; 11 – Zespół Szkół Usługowych; 12 – Zespół Szkół Specjalnych; 13 – „Żak” Centrum Nauki i Biznesu; 14 – „Twoja Szkoła” Ostrów Wlkp.; 15 – Policealna Szkoła Detektywów i Pracowników Ochrony; 16 – Medyczne Studium Zawodowe; 17 – Szkoły Policealne TEB Edukacja

Źródło: opracowanie własne na podstawie Planu Miasta Ostrowa Wielkopolskiego.

i na 2. pozycji w regionie wielkopolskim. Dopiero za nim na 189. pozycji w Polsce mieści się Zespół Szkół Ekonomicznych, natomiast w regionie jest 18. szkołą pod względem wyników maturalnych uzyskanych w 2012 r.

Formy szkolnictwa II stopnia w mieście i możliwości edukacyjne po reformie edukacyjnej

Ważnym wydarzeniem wprowadzającym wiele zmian było wdrażanie reformy systemu oświaty według ustawy z dnia 8 stycznia 1999 r. – Przepisy wprowadzające Reformę Ustroju Szkolnego. Reforma systemu oświaty składała się z dwóch etapów. Oprócz zmiany programu nauczania reforma polegała na zmianie organizacji szkolnictwa podstawowego z dniem 1 września 1999 r., które podzielono na sześcioletnią szkołę podstawową i trzyletnie gimnazjum. Drugi etap obejmował zmiany struktury szkolnictwa ponadgimnazjalnego (które często określa się mianem szkolnictwa II stopnia) od 1 września 2002 r. Celem reformy było wprowadzenie trójstopniowego ustroju szkolnictwa (podstawowe, gimnazjalne, ponadgimnazjalne) i podniesienie wykształcenia wśród społeczeństwa, tak aby w najbliższych latach 80% młodzieży ukończyło szkołę maturalną, a pozostały odsetek tworzyła młodzież kończąca zasadniczą szkołę zawodową. Przyjęty cel strukturalny wydaje się mieć zasadniczy charakter, gdyż w całym kraju w 2000 r. ponad 40% uczniów kształciło się w zasadniczych szkołach zawodowych, a w roku 1989 była to połowa (Guzik 2003a). Nastąpiło wydłużenie nauki na poziomie szkoły podstawowej i gimnazjalnej, lecz skrócenie o rok w szkołach ponadgimnazjalnych. Wprowadzono liceum profilowane, które kształciło w profilach ogólnozawodowych i kończyło się maturą, kosztem innych typów szkół.

Struktura szkolnictwa ponadgimnazjalnego w Ostrowie Wielkopolskim jest rozbudowana. W ramach istniejących zespołów szkolnych wyróżnia się dziesięć typów szkół o różnej liczbie lat nauki, za czym idzie różny poziom uzyskania wykształcenia, oraz o odmiennej specyfice i kształceniu młodzieży i osób dorosłych (tab. 1). Absolwenci gimnazjum mają możliwość kontynuacji nauki w Ostrowie Wielkopolskim w siedmiu liceach ogólnokształcących, których ukończenie daje możliwość otrzymania świadectwa dojrzałości po zdaniu matury. Po trzech latach nauki uczniowie otrzymują wykształcenie średnie i mogą ubiegać się o przyjęcie do szkoły policealnej lub po zdaniu matury na studia wyższe (ustawa z dnia 7 września 1991 r. o systemie oświaty). Spośród siedmiu liceów ogólnokształcących cztery uchodzą za największe i najważniejsze w mieście oraz funkcjonują w osobnych budynkach szkolnych. Są to: III Liceum Ogólnokształcące (606 uczniów), II Liceum Ogólnokształcące (588 uczniów), I Liceum Ogólnokształcące (542 uczniów) i IV Liceum Ogólnokształcące (415 uczniów). Pozostałe działają w ramach zespołów szkół. Innego rodzaju placówką jest liceum profilowane, które według ustawy z 7 września 1991 r. o systemie oświaty jest typem szkoły ponadgimnazjalnej kształcącej w profilach ogólnozawodowych. Po reformie w szkołach ponadgimnazjalnych od 2002 r. działają w Ostrowie Wielkopolskim cztery licea profilowane (tab. 1).

Absolwenci zasadniczych szkół zawodowych mogą uzupełnić swoje wykształcenie w: dwuletnim uzupełniającym liceum oraz trzyletnim uzupełniającym technikum dla dorosłych. Szkoły istnieją od roku szkolnego 2004/2005 i mają na celu zmniejszenie udziału ludności subregionu ostrowskiego z wykształceniem

zawodowym na korzyść ludności z wykształceniem maturalnym. Dodatkowo w uzupełniającym technikum dla dorosłych można uzyskać dyplom potwierdzający kwalifikacje zawodowe (ustawa z dnia 7 września 1991 r. o systemie oświaty).

Systematycznie zasila rynek wysokiej klasy fachowcami pięć zespołów szkolnych, w których kształcenie odbywa się w różnych typach szkół o odmiennych profilach. Jak wspomniano, nazwa szkoły wskazuje na kierunek kształcenia w danej dziedzinie gospodarki. Zespół Szkół Budowlano-Energetycznych powstał z połączenia Zespołu Szkół Budowlanych i Technikum Kolejowego, z czym wiążą się kierunki kształcenia. W technikum po czterech latach edukacji można zdobyć tytuł technika: budownictwa, elektroenergetyka transportu szynowego, transportu kolejowego, architektury krajobrazu, geodety, urządzeń sanitarnych. W kształceniu zawodowym przygotowuje się robotników wykwalifikowanych do takich zawodów, jak: betoniarz zbrojarz, cieśla, dekarz, murarz-tylnik, stolarz, tapicer oraz monter konstrukcji budowlanych, monter sieci, instalacji i urządzeń sanitarnych oraz monter zabudowy i robót wykończeniowych w budowlance. Technikum uzupełniające dla dorosłych oraz szkoła policealna dla dorosłych w strukturze tej szkoły dają tytuł technika budownictwa. W sąsiedztwie znajduje się Zespół Szkół Usługowych, który powstał w wyniku połączenia Zespołu Szkół Zawodowych nr 2 oraz Zespołu Szkół Gastronomicznych. Szkoła daje absolwentowi tytuł technika: organizacji reklamy, turystyki wiejskiej, hotelarstwa, żywienia i usług gastronomicznych, kelnera, usług fryzjerskich i technologii odzieży. Przygotowuje również w szkole zasadniczej do zawodu: fryzjera, kucharza, cukiernika, wędliniarza, piekarza, krawca, fotografa, lakiernika, złotnika-jubilera, kuśnierza, kaletnika, obuwnika i zegarmistrza. Dodatkowo tworzone są klasy integracyjne z przeznaczeniem dla uczniów z orzeczeniem o upośledzeniu w stopniu lekkim, w których kształcą się w zawodach: kucharz, cukiernik, tapicer, pracownik obsługi hotelowej. Poza tym działa klasa terapeutyczna w zawodach oferowanych przez szkołę dla uczniów mających opinię poradni psychologiczno-pedagogicznej. Kolejną szkołą wypuszczającą rzeszę specjalistów jest Zespół Szkół Transportowo-Elektrycznych Centrum Kształcenia Ustawicznego. Szkoła kwalifikuje techników elektryków, techników pojazdów samochodowych, techników mechaników. W równorzędnej szkole zawodowej uczeń zdobywa zawód: ślusarza, operatora obrabiarek skrawających, elektryka, mechanika pojazdów samochodowych, blacharza samochodowego, elektromechanika pojazdów samochodowych. Liceum profilowane kształci w kierunku zarządzanie informacją. Szkoła ta ma duży potencjał kształcenia osób dorosłych. Nauka odbywa się w weekendy. W ramach szkoły zasadniczej zawodowej dla dorosłych kształcą się w zawodach: mechanik pojazdów samochodowych, elektromechanik pojazdów samochodowych i ślusarz. Dużym zainteresowaniem cieszy się technikum uzupełniające dla dorosłych, w którym absolwent zasadniczej szkoły zawodowej może uzyskać tytuł technika: pojazdów samochodowych, elektryka, mechanika. Wśród zespołów szkół w Ostrowie Wielkopolskim bardzo cenionym i o wysokim poziomie jest Zespół Szkół Technicznych. Kształcenie jest związane i zostało zapoczątkowane przez współpracę z Zakładami Automatyki Przemysłowej, które produkują i dostarczają szeroką gamę obudów blaszanych. Do dzisiejszego dnia na Zespół Szkół Zawodowych w skrócie mówi się „ZAP”.

Szkoła ta kładzie nacisk na technologie informacyjne, jest to dziedzina, w której notuje się tendencje szybkiego powstawania nowych zawodów. W szkołach przygotowujących do zawodu na poziomie średnim kształci się obecnie techników elektroników ze specjalnościami: automatyka przemysłowa, energie odnawialne, systemy i sieci komputerowe i urządzenia audiowizualne; techników informatyków z szeroką bazą specjalności, tj.: administrowanie sieciowymi systemami operacyjnymi, aplikacje internetowe, grafika komputerowa, systemy zarządzania bazami danych oraz programowanie i obsługa obrabiarek sterowanych numerycznie; techników mechatroników ze specjalnością – programowanie i obsługa obrabiarek sterowanych numerycznie. W szkole zawodowej można zdobyć zawód monter mechatronik. Około 40% uczniów (z wyłączeniem Medycznego Studium Zawodowego oraz Szkoły Specjalnej przysposabiającej do pracy) w roku szkolnym 2011/2012 kształciło się w technikach. Zasadnicze szkoły zawodowe skupiają 19% uczniów ostrowskich. Zaledwie 1% rekrutowało się do liceów profilowanych, do których od roku szkolnego 2012/2013 nabór wygasa. Resztę, jak już wcześniej zaznaczono, stanowią licea ogólnokształcące.

Według Szmielińskiej-Pietraszek (2006) w wymiarze ilościowym rośnie zapotrzebowanie na pracowników w zawodach niskopłatnych, takich jak różnego typu usługi i handel. Również na rynku pracy Ostrowa Wielkopolskiego obserwuje się równomierne występowanie specjalizacji deficytowych i nadwyżkowych; jednak pracodawcy mają trudności ze znalezieniem osób o odpowiednich kwalifikacjach i umiejętnościach zawodowych na takim rynku pracy (zob. Kryńska 2004). Spowodowane jest to strukturą kształcenia niedopasowaną do rynku pracy. To niedopasowanie rodzi się w wyniku sprzeczności powstających między czasem trwania nauki a dość gwałtownymi przemianami struktury gospodarczej (Sobocka-Szcza-pa 2004).

Możliwości edukacji ponadgimnazjalnej w Ostrowie Wielkopolskim w opinii uczniów i ich rodziców

W roku szkolnym 2011/2012 przeprowadzono wśród młodzieży i rodziców badania ankietowe dotyczące m.in. oceny funkcjonowania i możliwości edukacyjnych w szkołach II stopnia. Badaniami zostali objęci uczniowie trzech ostrowskich szkół: II Liceum Ogólnokształcącego (120 ankietowanych, w tym 60 uczniów i 60 rodziców); Zespołu Szkół Transportowo-Elektrycznych CKU (także 120 ankietowanych, z tego połowa to uczniowie) oraz mniejszego Liceum Ogólnokształcące Spółdzielni Oświatowej (80 respondentów).

Pierwsza z ankiet („Moja Szkoła”) została skierowana do uczniów. Wśród 160 ankietowanych uczniów wyraźnie przeważali mężczyźni (62,5% ogółu), gdyż w jednej z wybranych szkół – Zespole Szkół Transportowo-Elektrycznych CKU – ze względu na profile kształcenia dominowała ta płeć. Ankietowani uczniowie liczyli od 16 do 20 lat i prawie połowa z nich pochodziła z Ostrowa Wielkopolskiego.

Jednym z kluczowych pytań tej ankiety była ocena (w pięciostopniowej skali Likerta) czynników wpływających na wybór szkoły przez ucznia. Spośród uwzględnionych czynników najwięcej uczniów wskazało na naśladowanie wyboru rówieśników z gimnazjum, gdyż w ten sposób mogli wspólnie docierać do nowej szkoły oraz łatwiej przystosować się do nowych warunków (średnia ocena 3,70, w tym 38,3% dało ocenę najwyższą 5). Kolejnymi istotnymi dla wyboru placówki edukacyjnej czynnikami w opinii uczniów były odległość szkoły od miejsca zamieszkania (średnia ocena 3,67%) oraz prestiż szkoły (3,47%). Należy też zwrócić uwagę, że respondenci z Zespołu Szkół Transportowo-Elektrycznych znacznie rzadziej wskazywali jako czynnik dostępność komunikacyjną szkoły, gdyż według nich ważniejszy jest profil kształcenia, który przenosili na czynnik cechujący prestiż szkoły (czynnik trzeci w kolejności) lub rozszerzony program nauczania (czynnik szósty).

Drugim pod względem ważności czynnikiem wpływającym na wybór szkoły była jej dostępność komunikacyjna. Dlatego też zapytano uczniów o odległość czasową i liniową (drogową) między miejscem ich zamieszkania a szkołą oraz o miesięczne koszty pokonywania tej odległości. Dla ponad 4/5 ankietowanych (81,3% ogółu) czas dotarcia do szkoły wyznacza bariera 30 minut. Podobny jest udział respondentów (80,7%) dojeżdżających do szkoły ze strefy ograniczonej odległością 15 km. Ze strefy powyżej 25 km przybywają tylko uczniowie rekrutujący się do Zespołu Szkół Transportowo-Elektrycznych CKU z takich miejscowości, jak: Sulmierzyce, Kotlin oraz Sośnie. Koszty docierania do szkoły zależą w dużej mierze od sposobu przemieszczania się, gdyż uczniowie poruszający się pieszo lub rowerem uznali koszty podróży za zerowe. Z kolei młodzież korzystająca z komunikacji najczęściej określiła miesięczne wydatki na ten cel w przedziale 51–100 zł (54,4% ogółu); znacznie mniejsza grupa oceniła te koszty w przedziale 1–50 zł (8,8%) i powyżej 100 zł (7,5%).

Zapytano również ankietowanych o ocenę różnorodności profili kształcenia w szkołach ostrowskich. Większość uczniów знаła, że Ostrow Wielkopolski ma wystarczającą ofertę edukacyjną pod względem kierunków nauczania – łącznie 88,8% (w tym 26,3% – tak i 62,5% – raczej tak), natomiast zaledwie 3,1% ma inne zdanie i twierdzi, że brakuje takich profili jak: czysto sportowy, matematyczno-sportowy, z wyspecjalizowanym językiem obcym oraz związany z elektroniką (telekomunikacja), a 8,1% uczniów nie miało w tej sprawie zdania.

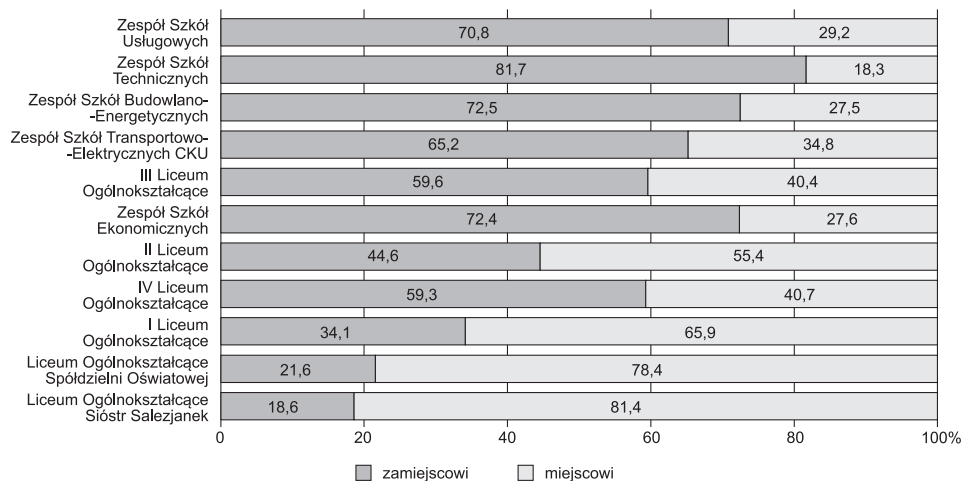
Druga ankieta była skierowana do rodziców uczniów uczęszczających do wybranych szkół („Teraźniejszość i przyszłość edukacyjna Twoich dzieci w Ostrowie Wielkopolskim”). Większość ankietowanych rodziców stanowiły kobiety (75,7%), a najliczniejszą grupą były osoby w wieku 35–55 lat (77,5%). Połowa rodziców miała wykształcenie średnie (51,9%). Oceniając istniejącą sieć szkół ponadgimnazjalnych w Ostrowie Wielkopolskim, zdecydowana większość respondentów uznała ją za optymalną i wystarczającą w danych warunkach, choć co dziesiąty rodzic ocenił, że szkół tego typu jest za mało w mieście (10,0%). Z kolei większość rodziców uznała ofertę profili kształcenia w szkołach ostrowskich za wystarczającą (76,9%); jednak prawie 1/4 ankietowanych nie wyraziła w tej sprawie swojego stanowiska (22,5%).

Spośród zestawu siedmiu czynników, którymi kierowali się rodzice przy wyborze szkoły, za najważniejszy uznali oni prestiż szkoły (średnia ocena 4,09), a kolejne pozycje zajęły czynniki takie, jak oddalenie szkoły od miejsca zamieszkania (3,64), wyniki egzaminów końcowych w gimnazjum (3,48) oraz położenie komunikacyjne szkoły w strukturze miasta (3,40).

Zasięg przestrzenny oddziaływania szkół ponadgimnazjalnych w Ostrowie Wielkopolskim

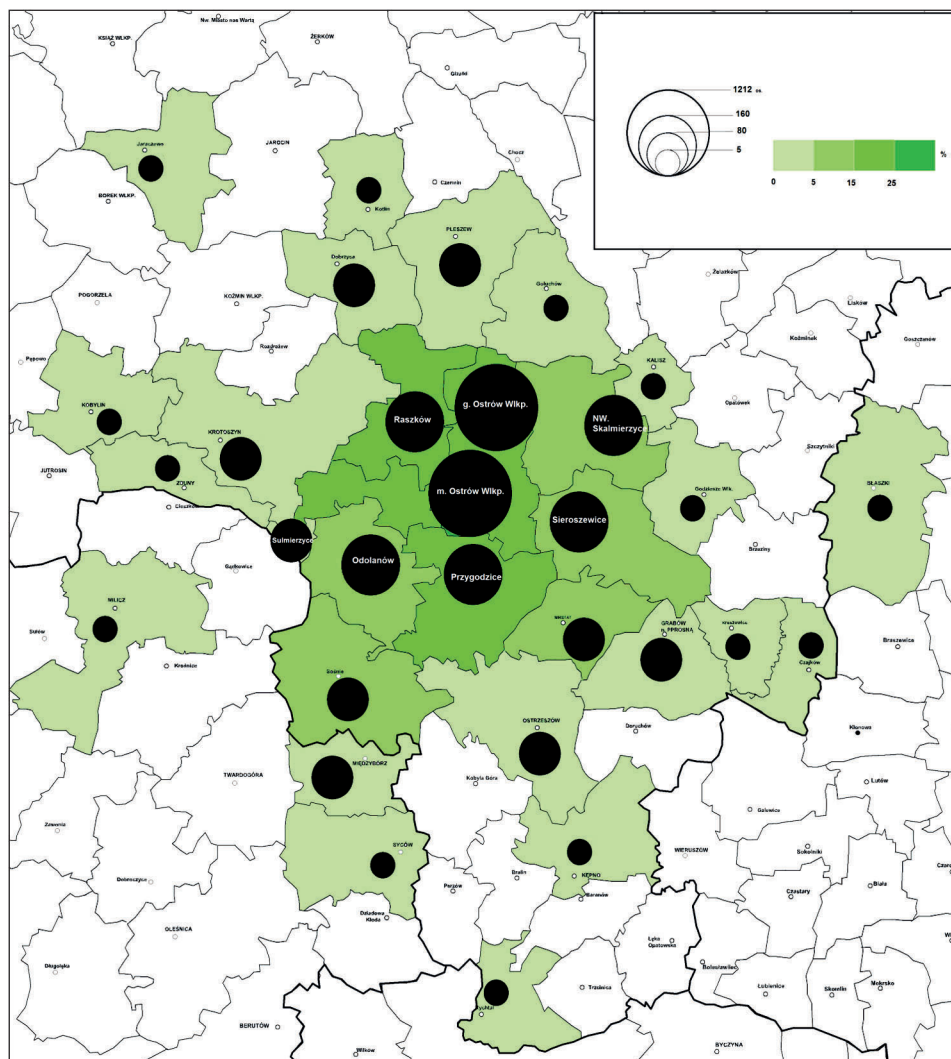
Do polskich prekursorów badań nad oddziaływaniem szkolnictwa należeli Książkówna (1932) i Ormicki (1932), którzy podjęli badania nad miejscem zamieszkania uczniów uczęszczających do szkół w Krakowie. W okresie powojennym ważną rolę w badaniach dojazdów do szkół odegrał Namysłowski, zajmując się początkowo dojazdami do szkół w Bydgoszczy i Toruniu (Namysłowski 1977), a następnie do największych ośrodków edukacyjnych kraju (Namysłowski 1980a, 1980b). Kolejny wzrost zainteresowania problematyką dojazdów do szkół nastąpił na początku XXI w. (Guzik 2003, Hołowiecka 2004, Bajerski 2011).

Spośród 5 755 uczniów w ostrowskich szkołach ponadgimnazjalnych 37,4% pochodzi z badanego ośrodka edukacyjnego (2 155 osób), 53,2% z powiatu ostrowskiego (3 059 osób) i 9,4% z odleglejszych gmin, spoza powiatu (541 uczniów). W Zespole Szkół Usługowych, Zespole Szkół Technicznych oraz Zespole Szkół Budowlano-Energetycznych ponad 70% uczniów pochodziło spoza miasta; natomiast w większości liceów – ponad połowa uczniów mieszkała w Ostrowie Wielkopolskim, choć w III LO i IV LO – tylko nieco powyżej 40% uczniów pochodziło z ośrodka edukacyjnego (ryc. 2).



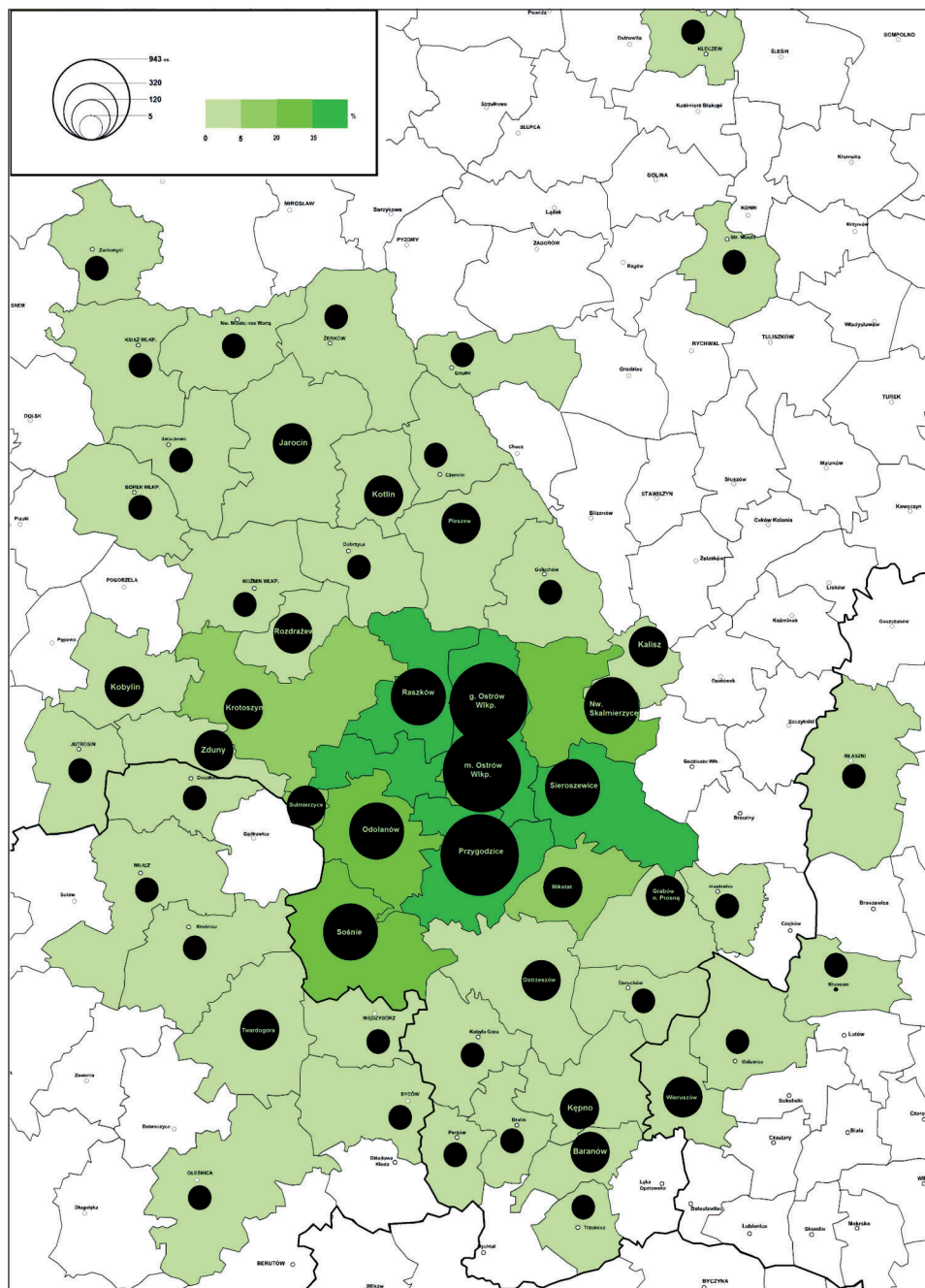
Ryc. 2. Udział uczniów miejscowych i zamiejscowych w badanych szkołach ponadgimnazjalnych w roku szkolnym 2011/2012

Na podstawie informacji o miejscu zamieszkania uczniów ustalono strefy oddziaływania dwóch typów szkół ponadgimnazjalnych: liceów ogólnokształcących oraz szkół o profilu zawodowym i technicznym, skupionych w zespołach szkół miasta. Rozkład przestrzenny miejsca zamieszkania uczniów liceów ogólnokształcących w układzie gmin i na tle grupy wiekowej 15–19 lat przedstawiono na rycinie 3, a rozkład miejsca zamieszkania uczniów szkół zawodowych i technicznych – na rycinie 4.



Ryc. 3. Dojazdy uczniów do liceów ogólnokształcących w Ostrowie Wielkopolskim w roku szkolnym 2011/2012

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych uzyskanych ze szkół.



Ryc. 4. Dojazdy uczniów do zespołów szkół zawodowych i technicznych w Ostrowie Wielkopolskim w roku szkolnym 2011/2012

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych uzyskanych ze szkół.

Uczniowie liceów ogólnokształcących stanowią 39,9% ogółu młodzieży uczącej się w ośrodku ostrowskim (2 296 osób), a ponad połowa pochodziła z samego miasta (52,8%). Strefa wpływu Ostrowa Wielkopolskiego w zakresie tego typu szkół domykała się w granicach powiatu (93,5% uczniów), a więc miała zasięg subregionalny. Wpływ ośrodka szkolnictwa jest dość nieregularny, rozciągnięty z kierunku północnym i południowym oraz w dużym stopniu związany z dostępnością komunikacyjną (siecią kolejową). Zaznacza się zredukowane oddziaływanie Ostrowa Wielkopolskiego w kierunku wschodnim, co wiąże się z bliskim sąsiedztwem konkurującego w tym zakresie ośrodka w Kaliszu.

Do szkół zawodowych i technicznych Ostrowa Wielkopolskiego chodziło 3 459 uczniów (w roku szkolnym 2011/2012), z czego 27,3% to mieszkańcy miasta, 60,1% z powiatu ostrowskiego oraz 11,3% – spoza powiatu. Strefa ciężenia w zakresie tego rodzaju szkół ma znacznie większy zasięg oddziaływania niż licea. Duży wpływ na taki charakter oddziaływania mają zapewne tradycja szkół i tradycja rodzinna edukacji w ośrodku ostrowskim oraz różnorodność profili kształcenia. Na ogół szkoły bardziej wyspecjalizowane cechują się większym zasięgiem terytorialnym niż licea (zob. Jaroszevska 1965). Obszar silnego napływu do zespołów szkół ostrowskich jest wyraźnie wydłużony południkowo w kierunku północnym i południowym oraz w mniejszym stopniu jednostronnie w kierunku zachodnim (ryc. 4). Według Sobali-Gwosdz (2005) w teoretycznym modelu schemat ciężenia do ośrodków powinien mieć kształt heksagonu; jednak na analizowanym obszarze model ten jest zaburzony przez wiele czynników. Za najważniejszy można uznać silną konkurencję ośrodka szkolnictwa w Kaliszu.

Przestrzenna dostępność szkół ponadgimnazjalnych w oparciu o metodę różnicy potencjałów

Określenie dostępności przestrzennej – według Ratajczaka (2011) – wydaje nam się intuicyjnie znane, lecz jest trudne do zdefiniowania ze względu na swoistą nieostrość. Dostępność przestrzenną można rozumieć jako łatwość dotarcia do miejsca lub funkcji z innych miejsc wyrażoną odległością do pokonania, kosztem transportu lub czasem podróży (Guzik 2003) czy własnością świadczącą o użyteczności tych miejsc z punktu widzenia mieszkańców jakiegoś obszaru, którzy pragną i mogą do nich docierać (Matykowski, Dominik 2010). Do pomiaru dostępności układu miejscowości można użyć m.in. modelu potencjału (por. Chojnicki 1966) czy jego modyfikacji w postaci potencjału względnego (zob. Huff 1963) lub różnicy „unormowanych” potencjałów (Matykowski 1990).

W niniejszym opracowaniu potencjał gmin obliczono według następującej formuły modelu (Czyż 1996, s. 49):

$$V_i = \frac{P_i}{d_{ii}} + \sum_{j=1}^n \frac{P_j}{d_{ij}}$$

gdzie:

V_i – potencjał gminy i ,
 P_i – masa gminy i ,
 P_j – masa gminy j ,
 d_{ij} – odległość między i a j ,

przy czym tzw. odległość własną wyznaczono ze wzoru (Matykowski 1990, s. 87):

$$d_{ii} = 0,282 \sqrt{A_i}$$

gdzie: A_i – powierzchnia gminy i (w km²).

Przyjmując za masę poszczególnych gmin (1) liczbę osób szkół ponadgimnazjalnych uczących się w Ostrowie Wielkopolskim oraz (2) liczbę mieszkańców gmin w wieku 15–19 lat (czyli potencjalnych uczniów w tego typu szkołach), obliczono potencjał tych jednostek terytorialnych, a rozkład potencjału badanych układów został przedstawiony na mapach potencjału przy zastosowaniu metody izolinii. Rozkład wartości potencjału uczniów ma charakter jednobiegunowy, a najwyższą wartością cechuje się badany ośrodek szkolnictwa ponadgimnazjalnego – Ostrów Wielkopolski (3 100 uczniów/km). Z kolei w rozkładzie potencjału osób w wieku 15–19 lat występuje kilka wyraźnych wzniesień wokół największych miast obszaru, w których zaznacza się choć minimalny wpływ badanego ośrodka edukacyjnego, a więc w Kaliszu (7 100 osób/km), samym Ostrowie Wielkopolskim (6 900 osób/km), Jarocinie (4 000 osób/km), Pleszewie (3 400 osób/km), Oleśnicy (3 800 osób/km), Krotoszynie (2 900 osób/km) i Ostrzeszowie (2 900 osób/km).

Wykorzystując koncepcję różnicy potencjałów: edukacyjnego (wyrażonego przez osoby uczące się w Ostrowie Wielkopolskim) i demograficznego (wyrażonego przez liczbę osób w wieku 15–19 lat), określono obszary względnych nadwyżek i niedoborów potencjału (zob. ryc. 5). Obszar względnych nadwyżek potencjału edukacyjnego można uznać za strefę możliwego wpływu Ostrowa Wielkopolskiego. Również rozkład różnicy potencjałów wyraźnie wskazuje na załamanie wpływu badanego ośrodka edukacyjnego w pobliżu Nowych Skalmierzyc – w kierunku na Kalisz – czy niedaleko Sośni – w kierunku na Oleśnicę. Z kolei obszary niedoborów potencjału sygnalizują, że na nich położone są konkurencyjne dla Ostrowa Wielkopolskiego ośrodki edukacyjne: Kalisz ($V_j\Delta = -1,99$), Jarocin ($V_j\Delta = -0,89$), Kępno ($V_j\Delta = -0,84$) i Oleśnica ($V_j\Delta = -0,78$).

Podsumowanie

Na zakończenie można stwierdzić, że Ostrów Wielkopolski jest ważnym – obok konkurującego z nim Kalisza – ośrodkiem szkolnictwa ponadgimnazjalnego w południowej Wielkopolsce. Większość szkół tego typu wykazuje centralną tendencję lokalizacyjną w strukturze miasta (zwłaszcza szkoły ogólnokształcące), ale część położona jest w strefie pośredniej miasta (np. Zespół Szkół Technicznych).

Zarówno większość ankietowanych uczniów, jak i ich rodziców uważa, że istniejącą sieć szkół ponadgimnazjalnych w Ostrowie Wielkopolskim można uznać za optymalną, a co najmniej wystarczającą w danych warunkach, choć 10% rodziców i 3% uczniów twierdzi, że takich szkół jest za mało.

Analizując miejsce zamieszkania uczniów szkół ponadgimnazjalnych w Ostrowie Wielkopolskim, można zauważyć, że oddziaływanie tego ośrodka domyka się w ponad 90% w granicach powiatu, choć w niektórych kierunkach wykracza poza jego granice i przyciąga młodzież zamieszkałą w sąsiednich ośrodkach powiatowych (np. w Pleszewie, Jarocinie i Krotoszynie). Z kolei wykorzystując koncepcje teoretyczne dotyczące oddziaływania przestrzennego w formie modelu potencjału i jego modyfikacji, można stwierdzić, że zaznacza się wyraźne załamanie wpływu Ostrowa Wielkopolskiego w kierunku konkurującego z nim Kalisza, a w mniejszym stopniu także innych sąsiednich ośrodków powiatowych, takich jak Jarocin, Pleszew i Ostrzeszów.

Literatura

- Bajerski A. 2011. Zasięg oddziaływania szkolnictwa ponadgimnazjalnego. [W:] A. Tobolska (red.), Pleszew – struktura społeczno-gospodarcza miasta i gminy w ujęciu przestrzennym. Poznań, s. 116–122.
- Chojnicki Z. 1966. Zastosowanie modeli grawitacji i potencjału w badaniach przestrzenno-ekonomicznych. Studia KPZK PAN, 14.
- Czyż T. 1996. Zastosowanie modelu potencjału ludności w regionalizacji strukturalnej Polski. [W:] T. Czyż (red.), Podstawy regionalizacji geograficznej. Bogucki Wydawnictwo Naukowe, Poznań, s. 45–67.
- Guzik R. 2003. Przestrzenna dostępność szkolnictwa ponadpodstawowego. Instytut Geografii i Gospodarki Przestrzennej Uniwersytetu Jagiellońskiego, Kraków.
- Hołowiecka B. 2004. Oddziaływanie społeczno-gospodarcze miasta. Wydawnictwo Naukowe UMK, Toruń.
- Huff D. 1963. A probabilistic analysis of shopping centre trade areas. *Land Economics*, 39: 81–90.
- Jaroszewska J. 1965. Siedlce jako ośrodek szkolnictwa. *Przegląd Geograficzny*, 37: 493–505.
- Kaczmarek T., Matykowski R. 1995. Ranga i zasięg oddziaływania ośrodków szkolnictwa ponadpodstawowego w województwach środkowo-zachodniej Polski. *Studia z Geografii Społeczno-ekonomicznej*, Wydawnictwo Poznańskiego Towarzystwa Przyjaciół Nauk, Poznań, s. 79–84.
- Kaczmarek U., Sobczak M. 1990. Służba zdrowia, oświata i kultura, wychowanie fizyczne, sport i turystyka oraz życie religijne. [W:] T. Bartkowski i in. (red.), *Ostrów Wielkopolski – dzieje miasta i regionu*. Wydawnictwo Poznańskie, s. 404–427.
- Kryńska E. 2004. Edukacja – sposób na niedopasowanie strukturalne na rynku pracy. [W:] E. Kryńska (red.), *Polski rynek pracy – niedopasowanie strukturalne*. IPiSS, Warszawa, s. 102–110.
- Książkówna M.S. 1932. Codzienne wędrówki młodzieży szkolnej do Wielkiego Krakowa. *Wiadomości Geograficzne*, 10: 81–82.
- Matykowski R. 1990. *Struktura przestrzenna Gniezna i przemieszczenia jego mieszkańców*. PWN, Warszawa–Poznań.
- Matykowski R., Dominik A. 2010. Polska emigracja zarobkowa w Irlandii w latach 2004–2007. *Przegląd Geograficzny*, 82: 257–279.
- Namysłowski J. 1977. Bydgoszcz i Toruń jako główne ośrodki codziennych dojazdów w aglomeracji bydgosko-toruńskiej (studium i przykłady metodyki analizy). Wydawnictwo Uczelniane WSP, Bydgoszcz.
- Namysłowski J. 1980a. *Główne ośrodki dojazdów i wyjazdów w Polsce*. Wydawnictwo Naukowe UMK, Toruń.

- Namysłowski J. 1980b. Ważniejsze ośrodki dojazdów wahadłowych w systemie osadniczym Polski. *Przegląd Geograficzny*, 53: 761–774.
- Ormicki W. 1932. Badanie strefy wpływu w geografii miast. *Wiadomości Geograficzne*, 10, 84–87.
- Raczak T. 1979. Oświata i nauka. [W:] S. Zajchowska (red.). *Województwo kaliskie*. Wydawnictwo Poznańskie, Poznań, 377–386.
- Ratajczak W. 2011. Potencjał a dostępność przestrzenna. [W:] Z. Chojnicki, T. Czyż, W. Ratajczak (red.), *Model potencjału – podstawy teoretyczne i zastosowania w badaniach przestrzenno-ekonomicznych oraz regionalnych*. Bogucki Wydawnictwo Naukowe, Poznań, s. 145–153.
- Sobala-Gwosdz A. 2005. Ośrodki wzrostu i obszary stagnacji w województwie podkarpackim. *Instytut Geografii i Gospodarki Przestrzennej Uniwersytetu Jagiellońskiego*, Kraków, s. 65–81.
- Soboćka-Szczapa H. 2004. Niedopasowanie strukturalne na regionalnym rynku pracy. [W:] E. Kryńska (red.), *Polski rynek pracy – niedopasowanie strukturalne*. IPISS, Warszawa, s. 71–101.
- Szmielińska-Pietraszek P. 2006. Zmiany kierunków kształcenia w szkołach ponadgimnazjalnych Słupska w kontekście zapotrzebowania rynku pracy. [W:] T. Komornicki, Z. Podgórski (red.), *Idee i praktyczny uniwersalizm geografii*. Dokumentacja Geograficzna, 33: 368–372.

Centre of secondary education in Ostrów Wielkopolski and the range of its impact

Abstract: In the late 20th century Ostrów Wielkopolski played an important role of an educational centre in the former Kalisz voivodeship. As a result of Poland's administrative reform of the late 1990s (implemented in 1999), followed by a reform of its educational system which introduced, among other things, a six-year primary school and a three-year lower secondary school (as so-called 1st-degree education, i.e. at an elementary level), the town had to start performing the function of an educational centre in the eastern part of the new, larger Wielkopolska voivodeship. This paper seeks to characterise Ostrów Wielkopolski as a 2nd-degree educational centre (i.e. at the 3rd, 4th and 5th levels according to the Polish Qualifications Framework) from the perspective of the next stage of transformation in the late 20th century and the beginning of the 21st. On the basis of data from schools above primary ones, the actual range of impact of Ostrów Wielkopolski was determined and the model of a difference of potentials was used in a search for a model solution.

Key words: secondary schools above lower secondary level (3rd, 4th and 5th levels in Polish Qualifications Framework), educational profiles, range of impact, Ostrów Wielkopolski